

Einddocumentatie

Trauma en Thuis

Door:	Cyriara van Broekhoven
Klas:	4VD
Studentnummer:	1562271
Opleiding:	Creatieve Therapie, Medium Drama Hogeschool Utrecht
PO/PP:	Praktijk Product
Consulent:	Jaap Driest
Eerste beoordelaar:	Huub Notermans
Tweede beoordelaar:	Han Kurstjens

Inhoudsopgave

INHOUDSOPGAVE	2
INLEIDING	4
ORIËNTATIE.....	5
UITGANGSPUNTEN.....	5
BELANGEN VOOR DE ADRESGROEP	5
ONDERWERP	5
KEUZE VAN HET ONDERWERP	5
VERBINDING BEROEP CREATIEF THERAPEUT	6
PRODUCTOMSCHRIJVING	6
RESULTAATBESCHRIJVING.....	6
HET VOORONDERZOEK.....	7
BESTAANDE INTERVENTIES VOOR UITHUISPLAATSING	7
THERAPIE EN TRAUMAVERVERWERKING	8
LITERATUURVERKENNING	9
BEHOEFTEONDERZOEK.....	10
HET PLAN VAN AANPAK	11
HET PRODUCT.....	11
KWALITEITSCRITERIA	12
LEERDOELEN.....	13
DE DRIE SEGMENTEN.....	13
RELEVANTIE VANUIT EEN MAATSCHAPPELIJKE EN BEROEPSMATIGE CONTEXT	13
DE EVALUATIEGROEP.....	15
TIJDSPANNING.....	16
MIJLPALEN.....	17
AFSPRAKEN BETREFT DE EVALUATIE	17
HET PROCESVERSLAG	18
PERIODE A/B	18
WEEK C1, C2 & C3	18
WEEK C4, C5 & C6	18
WEEK C7, C8, C9 & C10.....	19
WEEK D1, D2, D3 & D4	19
WEEK D5, D6, D7& D8	20
PRESENTATIE ADRESGROEP	20
DE EVALUATIEGROEP	22
SAMENVATTING FEEDBACK	22
REACTIES OP DE FEEDBACK	24
AANBEVELINGEN.....	26
CONCLUSIE.....	26
HET PROCES	26
HET PRODUCT.....	27

BIJLAGE 1: DE EVALUATIES.....	28
EVALUATIEFORMULIER INGEVULD DOOR A. VIS.....	28
EVALUATIEFORMULIER INGEVULD DOOR E. HOLLANDER	29
EVALUATIEFORMULIER INGEVULD DOOR F. CRÜTZEN.....	31
EVALUATIEFORMULIER INGEVULD DOOR P. TEL	32
EVALUATIE DOOR L. VAN ZWIETEN.....	34
LITERATUUR	355

Inleiding

Voor u ligt de einddocumentatie van het praktijkproduct 'Trauma en Thuis'. De documenten in dit verslag hebben bijgedragen aan het bedenken en ontwikkelen van mijn product; een module voor uithuisgeplaatste kinderen. Tijdens mijn stagejaar bij LSG Rentray is het mij opgevallen dat jongeren (los van de gebeurtenissen thuis die hebben geleid tot de uithuisplaatsing), de uithuisplaatsing zelf nog niet hebben verwerkt. Er is sprake van veel boosheid, onmacht en verdriet bij deze jongeren en er is een wens om weer terug naar huis te gaan. In veel gevallen kan dit niet en dit is moeilijk te accepteren voor deze jongeren. Omdat ik dit heel veel heb gezien in de praktijk en er eigenlijk geen specifieke behandeling aanwezig is die zich hier op focust, heb ik gekozen voor deze doelgroep. In de residentiële hulpverlening wordt al gebruik gemaakt van vaktherapie als behandeling. De kansen als vaktherapeut in dit kader liggen denk ik vooral in het aanbieden van een specifieke module voor problemen die veel voorkomen bij deze complexe doelgroep. Daardoor kan vaktherapie nog meer aan de grond worden gezet en kunnen er meer specifieke werkzame factoren worden aangewezen die belangrijk zijn voor de beoordeling van de effectiviteit van vaktherapie.

In dit verslag begin ik met de oriëntatie. Hierin staan de mogelijkheden die ik voor een product heb onderzocht, evenals de ideeën en de keuzes die ik heb gemaakt om tot mijn product te kunnen komen. Hierop volgt het vooronderzoek met literatuurverkenning en een beschrijving van mijn behoefteonderzoek.

Daarna kunt u mijn plan van aanpak vinden. Dit plan dient als leidraad voor mijn module. De tijdsindeling is niet helemaal volgens plan gegaan, maar het verloop hiervan kunt u vinden in mijn procesbeschrijving. Omdat ik geen personen voor mijn adresgroep had, heb ik daarbij een presentatie ontworpen voor een denkbeeldige adresgroep.

In het onderdeel evaluatie vindt u de ingevulde evaluatieformulieren door de vijf personen uit mijn evaluatiegroep. Ik geef hier een reactie op en beschrijf vervolgens wat ik met de feedback heb gedaan.

Als laatste staan in dit verslag de conclusies. Deze trek ik aan de hand van mijn proces en de ontvangen feedback. Tenslotte het onderdeel aanbevelingen waarin ik mogelijkheden aangeef voor het werken met de methoden die ik gebruik voor mijn module en de gekozen doelgroep.

Ik wens u veel plezier met het lezen van dit procesverslag.

Cyriara van Broekhoven

Oriëntatie

Uitgangspunten

De belangrijkste uitgangspunten voor het kiezen van een onderwerp van een module zijn allereerst de kennis en ervaring die ik heb. Ik heb vooral ervaring met kinderen en jongeren in de leeftijd van zeven tot zestien jaar. De problemen varieerden van lichte naar complex problemen. Beiden kan ik mee werken, maar ik vind het zelf een uitdaging om iets te doen met een complexe doelgroep met een grotere problematiek. In dit geval zouden dat jongeren zijn binnen de residentiële jeugdzorg. Gezien het feit dat de residentiële zorg uit meerdere settingen bestaat, richt ik mij op jongeren die uit huis zijn geplaatst en in een niet gesloten omgeving wonen. Daarnaast vind ik het belangrijk om iets te doen waar ik mee gewerkt heb en waarvan ik overtuigd ben dat het werkt.

In mijn derde jaar heb ik gewerkt met sprookjes en de rolmethode van Landy (1993). Het favoriete sprookje bleek in de praktijk veel te zeggen over de cliënt zelf. De elementen uit een sprookje, het karakter waar de cliënt zich mee identificeert en de tegenrol van dat karakter in het verhaal kunnen krachtige handvaten zijn voor de therapie. Met beide methoden kunnen je verschillende wegen bewandelen en variëren wanneer daar behoefte aan is. Ambivalentie en equivalentie zijn beide belangrijke factoren die komen kijken bij een rollenspel of een verhaal. Een cliënt kan zich met een rol identificeren, maar door de tegenrol te spelen kan het rolrepertoire worden uitgebreid, wat kan bijdragen aan bijvoorbeeld de sociale vaardigheden van de cliënt.

Belangen voor de adresgroep

Ik wil mijn module richten op dramatherapeuten die werken binnen de residentiële zorg en toekomstige dramatherapeuten, dus studenten die bijvoorbeeld stagelopen binnen dit kader. Ik wil mijn module richten op een algemeen probleem dat speelt binnen jeugdzorg. Op deze manier wordt het waarschijnlijker dat de module toegepast, omdat het probleem dan vaker voorkomt.

Onderwerp

Om tot het uiteindelijke onderwerp te komen heb ik eerst een lijst gemaakt met alle mogelijke onderwerpen waar ik kansen zag voor een vaktherapeut. Mijn onderwerpen bestonden uit: een weerbaarheidstrainingen voor culturele minderheden in ons land, een module voor kinderen met kanker, een module voor kinderen met een stoornis in de impulsbeheersing en als laatste een module voor jongeren gericht op de verwerking van het trauma van de uithuisplaatsing en de acceptatie hiervan. Deze mogelijkheden heb ik gekoppeld aan mogelijkheden om met een doelgroep te kunnen werken. Dit bestond uit rollenspelen, verhalen, trainingen en een sociale vaardigheidstraining.

Keuze van het onderwerp

Ik ben uiteindelijk tot de keuze gekomen om toch met de doelgroep te werken waarvoor ik al een voorkeur had. Ik wil een module aanbieden om jongeren die uit huis zijn geplaatst op te kunnen vangen en te kunnen ondersteunen bij het verwerken en accepteren van een zeer heftige gebeurtenis. De reden dat ik hier voor kies is omdat ik zelf een aantal personen ken die zich in deze situatie hebben bevonden. Hoewel zij nu op zichzelf wonen dragen ze nog steeds

een zware, onverwerkte last met zich mee. Er wordt vooral boosheid geuit op jeugdzorg en de maatschappij. Dit helpt iemand niet verder omdat de boosheid nergens heen kan. In de praktijk heb ik gemerkt dat jongeren die nog uit huis geplaatst zijn ook al veel van deze kenmerken hebben en eigenlijk zouden zij hier goed in moeten worden opgevangen.

Verbinding beroep Creatief Therapeut

In de module wordt er gebruik gemaakt van verschillende methoden, iets waar dramatherapie bekend om staat. Tijdens mijn therapiestage ging mijn voorkeur uit naar het gebruik van rollenspel en verhalen. Voor een verhaal moet eerst de rol aan bod komen voordat er überhaupt een verhaal kan ontstaan. Ik zie de rol als de inhoud van het verhaal en het verhaal is het kader, het podium waarop de cliënt zijn rol tentoonstelt. Uit praktijkervaring heb ik ervaren dat een rol of een verhaal wordt gekozen doordat het op de een of andere manier met de cliënt als persoon heeft te maken of met de ervaringen van die persoon. Een verband is niet altijd direct te zien, maar kan toch onbewust doordringen en kan de cliënt in kwestie voorzien van nieuwe inzichten die hem verder helpt in het proces. Het gebruik van symboliek binnen Creatieve Therapie is een belangrijk kenmerk wat ik ook in de module wil laten terugkomen. De module is daarom ook alleen geschikt om door een dramatherapeut te gebruiken die zelf ervaringen heeft met het gebruik van verhalen en rollenspelen. Dit is van belang om connecties te kunnen leggen met rollen, verhalen en het dagelijks leven.

Productomschrijving

De module, genaamd: 'Trauma en Thuis' zal bestaan uit meerdere sessies waarin de focus ligt op het verwerken en accepteren van de uithuisplaatsing bij jongeren. De jongere moet de kans kunnen krijgen om de gevoelens die meespelen goed te kunnen uiten. Ook is er vaak onbegrip tegenover de ouder of is er sprake van boosheid en/of verwijt. De relatie die al instabiel is verslechterd op deze manier alleen maar. Daarom kies ik in de module voor een perspectief wisseling met de ouders voor de jongere, wat kan leiden tot meer begrip, waardoor de relatie niet ernstig verslechterd. De module zal zich dus ook deels richten op het verbreden van de empathie.

Om de doelen te bereiken wil ik rollenspel en verhalen in de module integreren. Ik heb hier zelf het ervaring mee en heb hier ook meer vertrouwen in. Ik beschik ook over kennis (die nog uitgebreid moet worden) door de literatuur, wat bijdraagt aan het schrijven van de module.

Resultaatbeschrijving

Wanneer jongeren deze module volgen zullen zij door de gekozen methoden beter kunnen begrijpen waarom zij uit huis zijn geplaatst en de situatie meer accepteren. De gevoelens die naar voren zijn gekomen kunnen worden geuit en de jongere leert hier beter mee om te gaan. De jongere heeft door het spelen van tegenrollen zijn rolrepertoire uitgebreid en kan zich beter verplaatsen in de ander. Daarnaast is er bijgedragen aan de verwerking van het trauma van de uithuisplaatsing. Ik kies hier voor de bewoording trauma omdat het een heftige gebeurtenis is in het leven van een jongere. Het kan, afhankelijk van de veerkrachtigheid van de jongere, op een negatieve manier impact hebben op je leven wanneer de jongere niet goed wordt opgevangen.

Het vooronderzoek

Bestaande interventies voor uithuisplaatsing

Mijn Praktijk Product baseer ik op ervaringen uit mijn therapiestagejaar. Ik werkte als dramatherapeut op de Glind en Valkenheide, beide onderdeel van stichting LSG Rentray. Hier wonen kinderen en jongeren die uit huis zijn geplaatst doordat zij niet meer thuis kunnen wonen. Dit kan komen doordat de ouders niet meer voor hun kinderen kunnen zorgen, doordat het kind ernstige gedragsproblemen heeft of doordat de ouder zelf ernstige problemen heeft (verslaving, stoornis, financiën) die het verzorgen van een kind moeilijk maken. Daarom is het mijn idee om een behandelmodule te ontwikkelen om de trauma van het uit huis geplaatst worden beter te kunnen verwerken. In de praktijk wordt een jongere uithuisgeplaatst en is het de bedoeling dat de jongere zich aanpast en zo snel mogelijk meeloopt met de dagelijkse routine van het pleeggezin of de leefgroep. Vaak zijn jongeren boos en verdrietig door de gehele situatie doordat zij terug naar huis willen of zich niet prettig voelen in hun nieuwe omgeving. Met mijn module wil ik deze overstap gemakkelijker maken voor de jongere.

Op de website van LSG Rentray worden interventies ten behoeve van ouder en kind benoemd op het gebied van traumaverwerking en uithuisplaatsing. Er zijn meerdere interventies beschikbaar. In dit verslag worden alleen de relevante interventies voor de verkenning benoemd.

- Functional Family Therapy (FFT). Dit is een interventie die pas de laatste maanden van de uithuisplaatsing plaatsvindt. Dit dient als voorbereiding voor zowel de jongere als de ouder op de terugkeer in het gezin. Het is de bedoeling dat de ouder en de jongere meer inzicht krijgen in communicatiepatronen en gedrag dat ze tegenover elkaar vertonen.
- Stapstenen. Deze module is gericht op traumaverwerking bij jongeren. De jongere krijgt stabilisatietrainingen in combinatie met EMDR (Eye Movement Desensitization Reprocessing). In het eerstgenoemde wordt de jongere geleerd om met stressoren om te gaan en met EMDR wordt de trauma als het ware uitgewist.
- Vaktherapie. In deze instelling wordt er reeds gebruik gemaakt van vaktherapie. De behandelcoördinator van de jongere stelt doelen op om aan te werken tijdens de therapie. Na de aanmelding, kan de therapeut aan het werk.
- Horizonmethodiek. Een cognitief-gedragsmatige groepsbehandeling voor kinderen die seksueel misbruik hebben meegemaakt. Het doel van de methodiek is om de negatieve gevolgen van het misbruik te verwerken en om het vertrouwen te herstellen.

Op de website van het Nederlands Jeugdinstituut zijn ook meerdere erkende interventies te vinden op het gebied van uithuisplaatsing. Er zijn meer interventies te vinden op het gebied van het voorkomen van een uithuisplaatsing dan een behandeling tijdens de uithuisplaatsing. Deze interventies zijn eerst door een erkenningscommissie beoordeeld op effectiviteit en zijn vervolgens erkend in de databank.

- Multidimensional Treatment Foster Care (MTFC). Dit is een intensief opvoed- en trainingsprogramma voor jongeren tussen de 12 en 18 jaar die te kampen hebben met

gedragsproblemen, inclusief delinquent gedrag. De jongere volgt gedurende 6 tot 12 maanden een intensief gedragsgericht programma waarvan plaatsing in een opvoedgezin deel uitmaakt.

- De versterking. De jongere is nog niet uithuisgeplaatst. Door het versterken van de communicatievaardigheden van de gezinsleden probeert de hulpverlener te zorgen dat het gezin beter kan functioneren wanneer het gaat om het uitvoeren van ontwikkelingstaken.
- Voorwaardelijke Interventie in Gezinnen (VIG). Dit is een gedwongen interventie, uitgevoerd door een gezinscoach. Het doel is om een veilige opvoedingssituatie te creëren en om de vrijwillige hulpverlening binnen het gezin weer mogelijk te maken.
- Beter met Thuis. Dit is voor kinderen van 6 tot 15 jaar. Er wordt geprobeerd om de opvoedingssituatie thuis te verbeteren om verergering te voorkomen. Er wordt gewerkt aan de gedragsproblemen van kinderen en de opvoedkwaliteiten van de ouders.

Therapie en traumaverwerking

In de literatuur is er geen beschikbare module voor traumaverwerking voor kinderen die uit huis geplaatst zijn. Wel zijn er veel therapieën beschikbaar gericht op traumaverwerking. Traumaverwerking is hierbij gericht op trauma's als oorlogsslachtoffers, slachtoffers van seksueel misbruik of groepstrauma's.

- Speltherapie. In speltherapie wordt er bij het verwerken van een trauma ook gebruik gemaakt van verhalen, dit kan met speelgoed en tekeningen gebeuren. Wat belangrijk is binnen speltherapie, is dat het kind zijn eigen vorm kiest om de gevoelens over het trauma te uiten. Bij kinderen ontbreekt vaak nog het vermogen om duidelijk te kunnen verwoorden wat zij voelen waardoor zij symboliek nodig kunnen hebben ter ondersteuning. (McCarthy, 2007).
- Therapie bij groepstrauma. Deze interventie wordt gericht op mensen die samen iets schokkends hebben ervaren. Er worden verhalen gebruikt waardoor de groep samen gedachten, gevoelens en herinneringen kan delen. Na deze fases komt de fase van verwerking en acceptatie en wordt er door middel van verhalen een eigen einde gecreëerd (Cattanach, 2002).
- Psychodrama en dramatherapie met misbruikte kinderen. Deze therapie is gericht op het verwerken van een trauma van seksueel misbruik.
- Mijn backpack. Deze methodiek wordt via internet aangeboden. Het verhaal gaat over een eendje dat niet meer bij zijn eendenfamilie kan wonen maar bij een hondenfamilie terecht komt. Via dit verhaal werken kinderen aan de verwerking van de uithuisplaatsing. Deze methodiek wordt aangeboden aan kinderen in pleeggezinnen. (symposium.pleegzorg.nl).
- Cognitieve gedragstherapie. Bij deze therapie wordt er o.a. gewerkt met het omzetten van basisassumpties (van jezelf, anderen en de omgeving) naar meer werkbare en positieve gedachten (Bögels & Oppen, 1999).
- Traumagerichte cognitieve gedragstherapie. Dit is een model dat is gericht op de verwerking van trauma's bij kinderen en adolescenten. De centrale waarden van het model kunnen worden samengevat in het woord KRACHT. Kracht om te herstellen

komt uit het zelf. Respect voor culturele waarden. Aangepast en flexibel. Combinatie van modules. Het hele gezin doet mee. Therapeutische relaties staan centraal. In het methodeboek staan verschillende modules aangegeven die zich richten op een bepaald aspect van trauma. De betrekking van het gehele gezin is voor deze methode cruciaal. Aan de hand van een diagnose kan er worden gekozen voor een combinatie van verschillende modules. Dit is waar de effectiviteit van de module ligt (Cohen, Mannarino & Deblinger, 2008).

Literatuurverkenning

De doelgroep

Het aantal kinderen dat onder toezicht staat in Nederland was in 2009 ongeveer 33.000. In dat jaar ging het om ruim 11.000 nieuwe ondertoezichtstellingen. Van de onder toezicht gestelde kinderen is een schatting gemaakt dat ongeveer een derde uit huis wordt geplaatst. Uitgerekend zouden dit 3700 kinderen moeten zijn in het jaar 2009 (Nederlands Jeugd Instituut).

Het product richt zich op de kinderen die niet meer thuis kunnen wonen. Dit kan verschillende emoties oproepen. Sommige kinderen kunnen dit zelfs als een trauma ervaren. Het verlies van een huis, ook al zijn er erge gebeurtenissen voorgevallen, heeft een grote impact op het kind. De vraag of uithuisplaatsing effect heeft is niet altijd eenduidig te beantwoorden. Hoewel een kind uit een bedreigende omgeving naar een veilige omgeving wordt gehaald, zijn de daadwerkelijke effecten zijn niet altijd duidelijk (Bartelink, 2011). Uit een meta-analyse van 32 studies is gebleken dat uithuisgeplaatste kinderen vaker dan kinderen die thuis wonen vast lopen in hun ontwikkeling en vaker complexe problematiek hebben. (Oswald, Heil & Goldbeck, 2010). Kinderen die uithuisgeplaatst worden hebben aanzienlijk meer kans op emotionele- en gedragsproblemen en functioneren vaak slechter op school met betrekking tot prestaties en concentratie. Het grootste deel van de kinderen met deze problemen is mishandeld door de ouder, heeft een traumatische gebeurtenis ervaren of kon niet meer thuis wonen door middelengebruik van de ouder of het gebrek aan een dak boven het hoofd. De duur van de kindermishandeling, de leeftijd waarop het kind uit huis is geplaatst en de stabiliteit van de uithuisplaatsing lijken een belangrijke rol te spelen bij de impact die de gebeurtenis heeft op ontwikkelingsachterstanden en psychische problemen (Bartelink, 2011).

Het doel van het product

Het doel van het product is het verwerken van een vervelende gebeurtenis die een grote impact op het leven van kinderen en jongeren kan hebben. Deze kan voor sommige als traumatisch worden ervaren en voor anderen zal dit wat minder spelen. In het zoeken naar de bestaande interventies is er reeds een opsomming gemaakt van de bestaande, erkende interventies en hun doelen. In dit onderdeel zal het onderwerp traumaverwerking nog worden toegelicht. Trauma kan worden gezien als een ervaring die een moeilijke, substantiële invloed heeft op het psychologisch welbevinden van een kind. Kinderen die een trauma hebben meegemaakt zijn vaak boos, verdrietig en voelen zich machteloos (Malchiodi, 2008). Er kan een Post Traumatisch Stress Syndroom ontstaan, waardoor het kind het trauma steeds

herbeleeft, connecties die aan het trauma doen denken vermijdt of symptomen laat zien van verhoogd arousal (slaapproblemen, woedeuitbarstingen, concentratieproblemen).

In het model van Finkelhor en Browne (1985) worden vier dynamieken onderscheiden die het kind ervaart door de ervaring van seksueel misbruik. 1. Traumatische seksualiteit: het beeld van seksualiteit van het kind is verstoord, waardoor het kind kan denken dat er seksuele activiteiten uitgevoerd moeten worden voor aandacht/liefde. 2. Stigmatisering: een laag zelfbeeld door zelfstigma. 3. Verraad: het gevoel verraden te zijn en niemand te kunnen vertrouwen. 4. Machteloosheid: Het idee niks te kunnen doen om zichzelf te helpen.

Psychodrama en dramatherapie kunnen zich richten op deze gevoelens door middel van het gebruik van speelgoed en verhalen. De therapeut nodigt het kind uit om te vertellen en geeft sturing binnen of buiten de verhalen waar nodig (Bannister, 1997).

Het gebruik van creatieve therapie bij het verwerken van een trauma wordt sterk aangeraden voor kinderen. Voor kinderen in het algemeen biedt het plezier, spel en fantasie, het ontdekken van jezelf en een vergroting van het zelfvertrouwen. Voor kinderen die een trauma hebben ervaren zorgt het ervoor dat de negatieve lading van een trauma geuit kan worden via het gekozen medium en de gevoelens en gedachten een andere betekenis verkrijgen (Malchiodi, 2008).

Context van het product

Het product zal binnen de residentiële jeugdzorg een rol gaan spelen. Binnen de residentiële jeugdzorg worden jongeren van 0 tot 23 jaar dag en nacht (gedwongen) opgevangen doordat zij niet meer thuis bij hun ouders/verzorgers kunnen wonen. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen de werkzame factoren 'cure' and 'care'. Cure staat voor het verminderen van problemen door bepaalde interventies in te zetten. Care omvat alle dagelijkse verzorging en opvoeding die het kind nodig heeft (Nederlands Jeugd Instituut). Het product gaat zich richten op 'cure'.

Behoefteonderzoek

Voor het vooronderzoek is een document verstuurd naar experts op het gebied van dramatherapie, psychotherapie, cognitieve gedragstherapie en psychologie. Dit document bestond uit een beschrijving van het beoogde product en daarbij een vragenlijst naar behoefte en eventuele opmerkingen. Er is gevraagd naar de mening over het idee van het product, de relevantie voor de praktijk, het maatschappelijke belang en op welke wijze het product de jongere zou kunnen helpen volgens de experts. De reacties waren over het algemeen zeer positief. Hieronder volgt een korte samenvatting per bevraagd onderdeel van het behoefteonderzoek. Er hebben in totaal tien experts een antwoord teruggestuurd.

Het idee van het product

Over het algemeen geldt dat iedereen het een origineel en goed idee vond. Er wordt al therapie gegeven in instellingen waar kinderen uit huis zijn geplaatst, maar er is weinig beschikbaar om de overgang te verwerken of dragelijker te maken. Het springt daarnaast in op een specifiek deel van de hulpverlening, namelijk uithuisplaatsing.

Product relevantie voor de praktijk

Het product wordt algemeen opgevat als relevant voor de praktijk. Het product moet wel zodanig worden uitgewerkt dat het toegankelijk is voor de adresgroep en toepasbaar is voor jongeren die uit huis zijn geplaatst.

Maatschappelijke relevantie

Indirect zou het product maatschappelijk relevant kunnen zijn. Wanneer jongeren baat hebben bij deze therapeutische ondersteuning en daardoor minder problemen ondervinden, dan heeft de maatschappij hier ook baat bij.

Ondersteuning voor de jongere

In mijn productomschrijving had ik aangegeven dat dit geen hoofdbehandeling is, maar meer dient als ondersteuning. De experts sluiten zich hier op aan. Het product zou ingezet kunnen worden als extra begeleiding in een overgangsfase. Signalen kunnen eerder opgevangen en ondervangen worden. Het is een steuntje in de rug die een gat in de hulpverlening op zou kunnen vangen.

Conclusies uit het vooronderzoek

Uit het vooronderzoek kan ik concluderen dat er al veel bestaat op het gebied van traumaverwerking bij kinderen en er zijn een aantal interventies ontwikkeld om uithuisplaatsing te voorkomen of om problemen te behandelen die uiteindelijk geleid hebben tot een uithuisplaatsing. Een combinatie van beide vindt u terug in de module ‘mijn backpack’. Echter, wordt er in deze module gewerkt met een verhaal en is dit verhaal alleen geschikt voor jonge kinderen. Voor de rest was er weinig te vinden over de specifieke hulpverlening waar ik mijn product op richt.

Uit het behoefteonderzoek blijkt ook dat dit stuk binnen de hulpverlening niet goed wordt verzorgd en dat het een gat in de markt is. Het product heeft het meeste belang voor de jongeren, maar heeft ook indirect belang voor de ouders van de jongere, de huidige verzorgers van de jongere en de maatschappij. Het product is geen hoofdbehandeling, maar kan dienen als een goede voorloper van de hoofdbehandeling. Wanneer de jongere voor de rest niet meer in therapie hoeft en alleen voldoet aan de genoemde indicaties van de module, dan kan de module ook dienen als overgangsfase van thuis naar uit huis. Het product lijkt dus op meerdere vlakken relevant te zijn voor de praktijk.

Het plan van aanpak

Het product

Mijn uiteindelijke product zal een module worden voor dramatherapeuten die werken binnen het kader van de jeugdzorg. Ik ben op het idee gekomen door mijn ervaringen op stage bij LSG Rentray Joozt, locaties De Glind en Valkenheide. Op deze locaties is de hulpverlening bekend met de term vaktherapie. Het product is niet puur gericht op deze locaties. Door heel Nederland zijn er zorginstellingen die werken met uithuisgeplaatste kinderen, dus ook daarvoor is het bruikbaar.

Een uithuisplaatsing is een zwaar en emotioneel gebeuren voor een jongere en kan een traumatische ervaring bezorgen. Een jongere is vaak boos, verdrietig of voelt zich in de steek gelaten of verraden door de ouder/verzorger. Daar wil ik als dramatherapeut mijn product inbrengen. Het product is een module waarin gewerkt wordt aan de verwerking van de uithuisplaatsing door middel van een verhalende werkwijze. De doelgroep is jongeren van 10 tot 14 jaar. De module richt zich op de verwerking en acceptatie van de uithuisplaatsing en het helpt de jongere om de band met de ouder in perspectief te zetten. De module is in feite een manier om de overgangsfase van de uithuisplaatsing naar het leven op een leefgroep of in een pleeggezin te ondersteunen. Een korte toelichting op de verhalende werkwijze en traumaverwerking:

Een verhalende werkwijze

Verhalen zijn een krachtig middel om afstand van jezelf te kunnen nemen en situaties vanuit een ander perspectief te bekijken. Een verhaal bevat vaak symbolische representaties uit iemands eigen leven die het makkelijker kunnen maken om bepaalde emoties te kunnen uiten. De verhalen kunnen sprookjes zijn (zowel origineel als in aangepaste vorm) of verhalen die door de cliënt zelf worden verzonnen en uitgespeeld.

Traumaverwerking

Een trauma is voor iedereen verschillend, sommigen kunnen een gebeurtenis sneller als traumatisch ervaren dan anderen. Een uithuisplaatsing kan dus zodoende een opluchting zijn voor de één, maar een trauma voor iemand anders. Een uithuisplaatsing brengt veel gevoelens met zich mee en het kan een tijd voordat de jongere zijn/haar draai heeft gevonden. De module richt zich op het verlichten van de negatieve aspecten die de uithuisplaatsing met zich meebrengt.

Het uiteindelijke product

Het eindproduct zal een module worden, die twaalf duidelijk omschreven sessies zal bevatten. Elk van de twaalf bevat werkwijzen voor een sessie van een uur. Per sessie worden duidelijk de mogelijke doelen omschreven die haalbaar zijn. Er zal sprake zijn van een warming-up, een hoofdwerkwijze en richtlijnen van de nabespreking. Ook zullen er kleine variaties in de werkwijzen worden toegevoegd zodat de therapeut dit naar eigen wil kan aanpassen. De bedoeling van de module is dat deze meer als ondersteuning dient voor de jongere. De module kan dus worden aangeboden in combinatie met andere vormen van therapie.

Kwaliteitscriteria

Een module zal aan bepaalde verwachtingen moeten voldoen. Het is de bedoeling dat erin de praktijksituatie ook echt mee aan de slag gegaan kan worden. Ik kan helaas de module niet uitproberen doordat ik geen stageplek heb. Daarom heb ik de volgende punten opgesteld:

Wat wil ik bereiken met mijn module

- De lezer snapt hoe verhalen en rollenspel ingezet kunnen worden binnen deze module en wat de waarde is van het gebruik van deze methoden.
- De werkvormen bieden een goede ondersteuning bij de verwerking van het trauma van de uithuisplaatsing en de acceptatie.

- De jongere is in staat om zijn emoties te uiten via de aangeboden werkvormen.
- De jongere leert om te gaan met zijn emoties binnen de aangeboden werkvormen.
- De criteria verwerking en acceptatie komen binnen het medium goed aanbod.
- De evaluaties aan het eind van de sessies zijn voldoende gericht op verwerking en acceptatie.

Metten of ik dit bereikt heb

Ik laat mijn evaluatiegroep beoordelen of ik de bovenstaande doelen van mijn product heb bereikt door deze kwaliteitscriteria specifiek te benoemen op het evaluatieformulier. De evaluatiegroep bestaat uit meerdere therapeuten die per persoon vanuit hun eigen ervaringen kunnen beoordelen op de effectiviteit, de werkvormen en de toepasbaarheid bij de doelgroep.

Leerdoelen

1. Het kunnen ontwerpen en onderbouwen van een product d.m.v. theorieën en eigen inzichten.
2. Het evalueren van mijn product met behulp van andere professionals en het product eventueel aanpassen.
3. Het product op een enthousiast, duidelijke en informatieve wijze kunnen presenteren aan de beoogde adresgroep.

De drie segmenten

1. Behandelen van cliënten

Mijn praktijk product is vooral gericht op de behandeling van cliënten. De behandeling van jongeren staat in dit product voorop en indirect kan dit ook de omgeving van de jongere beïnvloeden.

2. Werken in een arbeidsomgeving

Mijn product richt zich minder op dit segment maar indirect kan het maken van een product inzicht aantonen en daarmee ten goede komen aan de arbeidsomgeving. Het is belangrijk om als vaktherapeut aan te tonen wat vaktherapie precies inhoudt en hoe het in verschillende hulpverleningsinstellingen zou kunnen helpen. Het ontwerpen van een product ondersteunt dat.

3. Werken aan professionaliteit en professionalisering

In dit segment wordt de eigen professionaliteit en de professionaliteit van het beroep onderscheiden. Aan mijn eigen professionaliteit wordt gewerkt doordat ik mijzelf leer presenteren als dramatherapeut. Aan de professionaliteit van het beroep werk ik nu door onder andere een product te ontwerpen. Dit toont aan dat ik compatibel ben als dramatherapeut. Door nieuwe modules zorgt men ook voor een breder scala aan mogelijkheden van vaktherapie, iets wat de arbeidsomgeving zou kunnen aantrekken.

Relevantie vanuit een maatschappelijke en beroepsmatige context

De overheid wilt dat verschillende zorginstanties gaan samenwerken zodat er geld wordt bespaard. Ook wil de overheid dat er een stroomversnelling komt in behandelingen van o.a. probleemjongeren. Een uithuisplaatsing zou de allerlaatste optie moeten zijn en wanneer een

jongere uit huis wordt geplaatst moet er gekeken worden naar wat er gedaan kan worden aan hulp. Wanneer de interventie van het product ervoor zorgt dat jongeren minder problemen ervaren zou dit product indirect maatschappelijk relevant zijn. Er worden ook regelmatig vaktherapeuten ingezet in dit soort situaties. Beroepsmatig gezien is het product dus relevant wanneer er een uithuisplaatsing plaatsvindt. De therapeut kan een module erbij pakken voor eventuele richtlijnen en werkwijzen.

Uit het vooronderzoek blijkt ook dat er te weinig ondersteuning is voor de overgang van thuis naar uit huis. In het behoefteonderzoek hebben verschillende experts aangegeven dat dit ‘steuntje in de rug’ voor de doelgroep een gat in de markt is, het stuk waar Jeugdzorg niet (voldoende) opvangt. Daarnaast blijkt uit het vooronderzoek dat de doelgroep zeer complex is. Ieder kind heeft een andere achtergrond en ieder kind ervaart een traumatische gebeurtenis anders. Een handleiding waarin veel gevarieerd kan worden met eigen inbreng kan hier goed op aan sluiten.

De doelgroep

Mijn doelgroep bestaat uit jongeren in de leeftijd van 10 tot 14 jaar. De jongere is uithuisgeplaatst en heeft hier duidelijk moeite mee binnen de nieuwe leefomgeving met betrekking tot de omgang met de ouder(s).

Een uithuisplaatsing gebeurt via Bureau Jeugdzorg. Wanneer de uithuisplaatsing gedwongen is gebeurt dit via een rechterlijk bevel. Een uithuisplaatsing vindt niet zomaar plaats, er moet namelijk sprake zijn van ernstige problemen binnen de thuissituatie. Vaak heeft een jongere meerdere trauma's en in veel gevallen is er sprake van een reactieve hechtingsstoornis. Het kan zijn dat deze module voldoende is als overgangsfase voor de jongere, maar wanneer er sprake is van een meer complexe problematiek kan deze module als ondersteuning dienen voor het hele behandeltraject.

De adresgroep

De adresgroep van dit product zijn dramatherapeuten die met de beoogde doelgroep werken. Deze therapeuten kunnen binnen een instelling zoals LSG Rentray werken maar het kan ook zijn dat een therapeut zelfstandig werkt en deze jongeren ook zelf ontvangt binnen de praktijk. De module zou eventueel ook gebruikt worden door speltherapeuten, zij gebruiken ook regelmatig verhalen als werkwijze. Voor de rest van de media ontwerp ik geen module.

Andere belanghebbenden

De ouder(s)

De ouder maakt zelf ook een ingrijpende periode mee wanneer de jongere uit huis wordt geplaatst. De communicatie raakt verstoord, ontmoetingen zijn op afspraak en de ouder krijgt te maken met de emoties van de jongere. De ouders hebben op een meer indirecte wijze baat bij deze module. De jongere kan de uithuisplaatsing meer een plekje geven en het is de bedoeling dat de communicatie naar de ouder toe een minder negatieve lading krijgt. Dit kan ook de last voor de ouder verlichten.

Pleegouders/leefgroep begeleiders

De overgang van een oude naar een nieuwe omgeving kan moeilijk zijn voor de jongere. Wanneer de jongere goed geholpen wordt binnen deze overgangsfase zorgt dit voor een prettigere sfeer in de nieuwe leefomgeving. Er wordt wel rekening mee gehouden dat de jongere een ‘nieuwkomer’ is, maar na een aantal weken wordt er wel verwacht dat de jongere normaal kan meedraaien gedurende de dag.

De evaluatiegroep

Mijn evaluatiegroep bestaat uit vijf mensen. Drie daarvan heb ik kunnen werven via een korte productomschrijving en een evaluatieformulier van het idee. De rest heb ik persoonlijk kunnen vragen naar aanleiding van de afgelopen stagejaren.

Lisette van Zwieten

Lisette is een dramatherapeute. Zij is werkzaam bij Stichting Het Antwoord, een centrum voor pedagogische en psychologische hulpverlening. In de praktijk werkt zij met zowel kinderen als volwassenen. Zij heeft niet specifiek ervaring met de doelgroep, maar ik vind het prettig om een dramatherapeut die buiten de doelgroep staat te hebben binnen mijn evaluatieteam. Lisette kan zich bijvoorbeeld meer richten op de werkvormen die ik aanbied binnen de module.

Eline Hollander

Elinde Hollander is werkzaam bij Traverse Flevoland als GZ-psycholoog. Op het evaluatieformulier gaf zij ook al haar eigen inzichten aan maar dan met betrekking tot cognitieve gedragstherapie. Zij kan mijn product beoordelen op doelen en de vorm hiervan. Zelf weet zij niet veel van dramatherapie, wel heeft ze veel kennis van de doelgroep. Traverse werkt samen met instellingen van jeugdzorg, waaronder LSG Rentray.

Patricia Tel

Patricia Tel is een van mijn oud stagebegeleidsters geweest bij LSG Rentray. Zij is beeldend en speltherapeut, maar heeft in het verleden meerdere dramatherapie stagiaires begeleidt. Patricia is altijd kritisch ten opzichte van het beoordelen van verslagen en haar werkwijze is binnen de therapie vaak open. Ze laat vooral veel gebeuren tijdens de therapie en zij speelt hier op in.

Femke Crützen

Zij is een dramatherapeut bij de instelling Wolf en Zebra en werkt alleen met kinderen. Ook zij heeft niet specifiek ervaring met de doelgroep, maar zij kan de sessies binnen de module beoordelen.

Angela Vis

Zij werkt als dramatherapeut op het speciaal basisonderwijs in Almere. Op het speciaal basisonderwijs zitten o.a. ook kinderen met een complex verleden. Zij kan beoordelen of de gegeven sessies passen bij de doelgroep.

Tijdsplanning

Periode/Week	Planning	Uren
A/B	-Wat moet er gedaan worden? -Oriënteren op mogelijke onderwerpen. -Start zoektocht literatuur.	4 10 6
C1	-Instructiecollege PO/PP -Voorbeeld PP opzoeken en deze doornemen -Literatuur zoektocht	1 4 10
C3	-Afspraak met Jaap Driest -Definitief onderwerp kiezen en het idee uitwerken -Literatuur lezen	1 3 8
C4	-Vooronderzoek -Evaluatieformulier idee opstellen en versturen naar verschillende instanties	20 2
C5	-Vooronderzoek afronden -Evaluaties doornemen Plan van aanpak schrijven	5 2 6
C6	-Eventueel herschrijven Plan van Aanpak -Literatuuronderzoek	4 15
C7	-Literatuuronderzoek -Schrijven module sessie 1 en 2	15 15
C8	-Literatuuronderzoek -Schrijven module sessie 3 en 4	15 15
C9	-Literatuuronderzoek -Schrijven module sessie 5 en 6	15 15
C10	-De eerste helft van de module nakijken en verbeteren -Afspraak met consulent	15 1

D1	-Literatuuronderzoek	15
	-Schrijven module sessie 7 en 8	15
D2	-Literatuuronderzoek	15
	-Schrijven module sessie 9 en 10	15
	-Procesverslag schrijven	10
D3	-Literatuuronderzoek	15
	-Schrijven module sessie 11 en 12	15
	-Evaluatieformulier maken	2
D4	-Module nogmaals compleet nakijken	15
	-Opsturen van de module naar evaluatieteam	
	-Lay out voor zowel het procesverslag als de module maken en alles in de juiste volgorde zetten	15
D5	-Evaluatieformulieren doornemen en verwerken	5
	-Laatste verbeteringen doorvoeren, laatste check, uitprinten en binden	15
D6	-Maandag voor 12 uur inleveren	1
Totaal		412 uur

Mijlpalen

Week C5: Plan van aanpak en voor onderzoek af

Week C9: Helft van de module af

Week D3: Module helemaal af

Week D4: Procesverslag af

Week D5: Laatste check en het verslag en de module afdrukken

Week D6: Alles inleveren

Afspraken betreft de evaluatie

De verwachting is er dat er nog meer mensen mijn module zullen beoordelen, maar de volgende afspraak is met de bestaande groep gemaakt:

-In C4 is er al een evaluatieformulier verstuurd, waarin alleen het idee is beoordeeld.

-In eind D3 of begin D4 stuur ik het evaluatieformulier op samen met mijn module.

-In D5 verwacht ik de evaluatieformulieren terug en reageer ik hierop.

Het procesverslag

In het procesverslag geef ik een beschrijving per periode volgens de tijdsverdeling in mijn plan van aanpak. Het heeft uiteindelijk allemaal een stuk langer geduurd dan verwacht en dat zal ik ook in het verslag benoemen.

Periode A/B

Het was de bedoeling om in periode A al met het ontwikkelen van het product te starten. Ik studeerde tegelijkertijd aan de Universiteit Utrecht om een pre-master te behalen en ik zou pas het volgend semester afstuderen maar wilde toch nog wat werk verzetten wat met de opleiding te maken had. Ik had een enorme lijst aan onderwerpen die mij wel interessant leken. Op sommige ideeën kwam ik door colleges die ik op de Universiteit had gevolgd (bijv. een weerbaarheidstraining voor culturele minderheden in ons land) en op andere kwam ik door mijn ervaringen met verschillende doelgroepen. Ik ben opzoek gegaan naar literatuur in de mediatheek om mijn keuze makkelijker te maken. Dit had in feite weinig geholpen omdat ik het daarna nog steeds niet wist wat ik wilde. Het was mij ook nog niet helemaal duidelijk wat er moest gebeuren en achteraf gezien was ik begonnen zonder eerst een strategie te bedenken. Het is in periode A en B de hele tijd blijven malen maar er kwam weinig van terecht. Het was afwachten tot de rest van de studenten ook zou gaan beginnen met het afstuderen.

Week C1, C2 & C3

In C1 startte het instructiecollege voor het PO/PP. Nog steeds wist ik niet wat ik wilde doen. Ik zag dat meerdere studenten dit probleem hadden dus kon ik mij meer ontspannen. Tijdens intervisie bracht ik ook de vraag in dat ik niet wist wat ik moest doen. Mijn groepsgenoten en ik hebben toen de mogelijke onderwerpen bekeken en daarvan de voor- en nadelen op een rijtje gezet. Daaruit kwam dat ik het beste een product kon ontwikkelen voor kinderen met autisme. Op aanraden van mijn SLO-begeleider ben ik alsnog naar Jaap Driest gestapt. Er waren weer een aantal ideeën bij gekomen. Stapsgewijs is er in dit gesprek weer besproken welke ideeën ik had en hoe ik dat zou willen vormgeven. Uiteindelijk kwam ik tot mijn huidige onderwerp en doelgroep: uithuisgeplaatste jongeren. Na het gesprek ben ik direct aan de slag gegaan met het zoeken van de literatuur en kon ik mij alvast inlezen voor het schrijven van het vooronderzoek.

Week C4, C5 & C6

Het vooronderzoek schrijven verliep vrij gemakkelijk. Een literatuurzoektocht in de mediatheek leverde niet veel op voor literatuur over mijn doelgroep. Dit heb ik vooral van internet moeten halen en voornamelijk heeft de site van het Nederlands Jeugdinstituut hierbij geholpen. De keuze voor de vorm van mijn module was snel gemaakt: ik koos voor rollenspelen en verhalen. In mijn therapiestagejaar was ik daar erg geïnteresseerd in en ik wilde dit graag gebruiken voor de werkvormen in de module. Hiervoor was internet geen goede bron, daarom heb ik vooral veel literatuur gezocht over trauma, dramatherapie en het gebruik van verhalen en rollenspelen. Aan de hand van mijn vooronderzoek heb ik een klein behoefteonderzoek opgesteld met vijf vragen. Deze heb doorgestuurd aan meerdere

disciplines binnen het land. Het wachten op een antwoord duurde erg lang, ik heb op sommige antwoorden twee weken moeten wachten. Er waren meer afwijzingen dan teruggestuurde formulieren. Uiteindelijk kreeg ik tien formulieren terug waarvan drie personen het wel zagen zitten om mee te werken aan de evaluatie van het product. De rest gaf aan geen tijd te hebben.

Na het vooronderzoek ben ik gestart met het schrijven van het plan van aanpak. Ik liep tamelijk achter op de rest en het was van belang dat dit zo snel mogelijk werd geschreven. Het plan van aanpak was snel af en werd direct opgestuurd naar Jaap Driest. Nadat ik het formulier had teruggekregen, heb ik enkele aanpassingen gemaakt. Mijn kwaliteitscriteria en mijn evaluatiegroep waren te mager. Ik heb er toen voor gekozen om bekenden aan te spreken voor het evalueren. Zij wilden meedoen, waardoor mijn evaluatiegroep bestond uit vijf personen. Het onderdeel ‘adresgroep’ was mij nog niet helemaal duidelijk. Aan de hand van het advies van mijn begeleider heb ik ervoor gekozen om een beschrijving te geven van hoe ik mijn product zou presenteren aan een denkbeeldige adresgroep, in plaats van het nogmaals proberen te werven van mensen. De voorbeeldpresentatie kunt u later in dit verslag vinden.

Week C7, C8, C9 & C10

In deze periode ben ik gestart met het schrijven van mijn module. Dit ging niet volgens plan. In week C9 zou ik zes van de twaalf sessies moeten hebben geschreven en in C10 zou ik de sessies nog eens nalopen en verbeteren. Uiteindelijk kwam het er op neer dat ik pas in week C10 ben begonnen met het schrijven van de eerste sessies. Ik had veel literatuur uit de mediatheek gehaald en aantekeningen gemaakt van wat ik zou kunnen gebruiken binnen mijn module. Binnen ieder boek had ik ook post-it notes geplakt zodat ik wist wat ik waar kon vinden.

Ik had in de eerste weken van deze planning een blok. Ik was mijn idee even kwijt en zag het onderwerp ook niet meer zitten. Het was mijn idee om iedere sessie volledig te onderbouwen met literatuur, maar dit bleek uiteindelijk veel moeilijker dan ik aanvankelijk had gedacht, waardoor ik het voor mij uit bleef schuiven. Toen de weken voorbij gingen en ik nog steeds niks had geschreven besloot ik weer contact op te nemen met mijn begeleider. Hij gaf aan dat de module in z'n geheel in een theoretisch kader geplaatst kon worden. Dit was een hele opluchting, waardoor ik kon gaan beginnen. In week C10 heb ik eerst een globale schets gemaakt van de opbouw van de module en de verdeling van de verschillende werkvormen die ik had bedacht. Dit zou mijn leidraad worden voor de komende weken.

Week D1, D2, D3 & D4

In deze weken heb ik hard gewerkt aan het schrijven van de werkvormen en de evaluaties die in elk sessies aan bod moesten komen. Daarvoor had ik eerst de gehele module in een theoretisch kader geplaatst zodat ik daardoor goede werkvormen kon opzetten die terug te vinden waren in de theorie. Ik wilde graag verhalen en sprookjes gebruiken, daarvoor heb ik verschillende verhalen gelezen en de symboliek daarvan onderzocht. Uiteindelijk is er maar één verhaal in de module gekomen die ik belangrijk vond. De rest heb ik open gelaten voor de jongere. Het schrijven van de sessies heb ik in een keer gedaan door de werkvormen allemaal door elkaar uit te schrijven. Vervolgens ben ik gaan kijken naar de volgorde, de opbouw en heb ik bepaalde werkvormen moeten nuanceren door het aan te passen op het niveau van de

leeftijdsgroep. Deze manier van werken was voor mij het prettigst. Ik vind het moeilijk om bij sessie 1 te beginnen en daarna verder te gaan in de juiste volgorde. Ik schrijf het liefst al mijn ideeën op papier en kijk daarna pas naar de logica.

Uiteindelijk had ik de hele module af in week D4. Het moest nog nagekeken worden op spelfouten en ik ben alles nog een keer nagelopen. Daarna is het product met het evaluatieformulier verstuurd naar de evaluatiegroep.

Week D5, D6, D7& D8

Ik heb lang moeten wachten op de evaluatie. Pas halverwege week D7 kreeg ik vier formulieren terug. Deze heb ik nagekeken en verwerkt in het product. De feedback kwam tamelijk veel overeen. Het waren dus ook sterke punten die ik moest aanpassen in de module. Ik heb keuzes moeten maken voor wat ik wel ging verwerken en waar ik het niet mee eens was. Daarnaast heb ik veel in de lay-out moeten veranderen omdat dit ook een punt van feedback was. In die tijd heb ik ook achter het laatste stuk ontbrekende evaluatie gezeten. Ik kreeg deze pas terug nadat ik de module helemaal af had en de feedback had verwerkt. De evaluatie heb ik meegenomen in dit verslag maar ik heb ervoor gekozen om de module niet meer aan te passen. De feedback van de laatste persoon kwam gelukkig ook tamelijk veel overeen met de rest dus een groot deel had ik al veranderd. In D8 ben ik begonnen met het in elkaar zetten van deze einddocumentatie en heb ik de stukken die ik nog niet had geschreven. Het is uiteindelijk toch de herkansingsdeadline geworden, maar ik ben blij dat ik deze tijd had om tot een goed product te komen.

Presentatie Adresgroep

Ik heb helaas geen adresgroep kunnen vinden, mede door tijdgebrek en weigering van medewerking aan het deelnemen aan de evaluatie van de module. Daarom weergeef ik hier kort hoe de presentatie eruit zou gaan zien als ik het aan een denkbeeldige adresgroep zou presenteren. De presentatie is ervaringsgericht zodat de therapeuten en/of studenten zelf kunnen ervaren wat de werking is van de module en hoe deze toegepast kunnen worden. Voor degene die de module willen gebruiken zou een presentatie een toegevoegd waarde zijn zodat de therapeut weet wat de jongere meemaakt. Het programma duurt ongeveer twee en een halfuur en wordt bij voorkeur gegeven in een ruimte met veel bewegingsmogelijkheden. Het programma ziet er als volgt uit:

Programma

1. Welkom (5 minuten)
2. Voorstelrondje (10 minuten)
3. Uitleg van de module (20 minuten)
4. Warming-up met emoties (10 minuten)
5. Werkvorm met een sprookje (30 minuten)
6. Werkvorm met een rollenspel (30 minuten)
7. Evaluatie (20 minuten)
8. Vragen en afsluiting (10 minuten)

Toelichting per onderdeel

Welkom

Iedereen wordt welkom geheten. Er wordt uitleg gegeven over het programma, de tijdsduur en de doelen van de presentatie. Er is ruimte voor vragen vooraf.

Voorstelrondje

Iedereen stelt zich voor. Er wordt kort verteld wat zijn/haar functie is, binnen welke afdeling er wordt gewerkt en de reden voor het deelnemen aan de presentatie.

Uitleg van de module

De module wordt geïntroduceerd. Verteld wordt over het vooronderzoek wat vooraf is gegaan aan het ontwikkelen van de module en de uitkomsten daarvan. Vervolgens worden de punten van de module benoemd met daarin: een beschrijving van de doelgroep, indicaties en contra-indicaties, verwachtingen van de therapeut en de indeling van de module. Ook wordt er kort omschreven op welke theorieën de module is gebaseerd en hoe dit terugkomt in de module.

Warming-up met emoties

Iedereen gaat in een kring staan. Ik geef een emotie op met een zin. Een voorbeeld daarvan is: 'ik ben boos'. De zin begint neutraal en wordt dan steeds groter gemaakt totdat de emotie op het hoogtepunt is. Daarna bouwt de emotie weer af en wordt er iemand in de groep aangewezen om te beginnen met de zin voor de emotie 'blij'. Dit doen we in totaal vier keer.

Werkvorm met een sprookje

Er wordt gevraagd wie er voor deze werkvorm zijn lievelingsverhaal of sprookje wil inzetten en deze wil uitspelen. Ik vraag degene die dit wil doen om het verhaal te vertellen aan de groep en iedereen kiest daarna een rol uit. Eerst spelen we het verhaal met de hele groep uit, zoals het hoort. Daarna mag degene die het sprookje heeft gekozen het einde veranderen en wordt deze opnieuw uitgespeeld.

Als dit gedaan is gaat de groep weer bij elkaar zitten en worden de volgende vragen gesteld:

- Hoe was het voor jou om het sprookje na te spelen?
- Waarom heb je voor deze rol gekozen?
- Herken je jezelf in de rol? Welke rol staat tegengesteld aan jouw rol?
- Waarom heb je voor die specifieke verandering in het einde gekozen?

De rest van de groepsleden krijgen ook de kans om hun ervaringen uit te wisselen.

Werkvorm met een rollenspel

Een ander groepslid wordt gekozen voor deze werkvorm. We gaan 'een dag uit het leven van..' spelen. Degene die is gekozen mag een rol verzinnen en regisseert de dag van die persoon. De andere groepsleden komen als verschillende personages terug op die dag en mogen er zelf voor kiezen hoe ze op de hoofdpersoon reageren. Er kan van alles gebeuren: er kunnen conflicten ontstaan, nieuwe ontmoetingen en tragische of komische gebeurtenissen. Wanneer het einde van de dag is gespeeld (er worden drie momenten op een dag gekozen om te spelen), gaat de groep weer bij elkaar zitten. De volgende vragen worden gesteld:

- Hoe was om de dag van een ander te bepalen?
- Zijn er overeenkomsten tussen jou en het gespeelde personage?

- Waar liep je tegenaan?
- Met welk ander personage kon je het goed vinden en met wie juist niet?
- Wat kan dit over jou zeggen?

Daarna wisselen de andere groepsleden hun ervaringen uit.

Evaluatie

De groep wordt gevraagd om te vertellen en te beargumenteren wat ze van de module in het geheel vinden en hoe ze dit zelf denken toe te passen in de praktijk. Daarna wordt er kort gevraagd naar de ervaringen met de presentatie en wat eventueel aanpassingen kunnen zijn voor de volgende keer.

Vragen en afsluiting

De laatste vragen kunnen worden gesteld en iedereen wordt bedankt voor het bijwonen van de presentatie.

De evaluatiegroep

De evaluatiegroep is al in het plan van aanpak geïntroduceerd. Ik heb een evaluatieformulier opgesteld en aan de hand daarvan heb ik mijn feedback ontvangen. De feedback formulieren kunt u in de bijlage vinden. Ik zal eerst de evaluatiegroep nog kort weergeven en ik geef een samenvatting van de feedback per vraag. Als laatste geef ik mijn reactie op de feedback en wat ik hiermee heb gedaan. Personen uit de evaluatiegroep:

Lisette van Zwieten – Dramatherapeut bij stichting het Antwoord. Heeft ervaring met geven van therapie aan kinderen en volwassenen met verschillende problematiek.

Patricia Tel- Spel- en beeldentherapeut bij LSG Rentray. Zij was een van begeleidsters in mijn therapiestagejaar en heeft ervaring met de doelgroep van deze module.

Femke Crützen- Dramatherapeut bij Wolf en Zebra. Zij heeft ervaring met het werken met kinderen.

Angela Vis- Dramatherapeut binnen het speciaal basisonderwijs. Zij heeft ervaring met het werken met kinderen met een complexe problematiek.

Eline Hollander- GZ-psycholoog bij polikliniek Traverse Flevoland. Zij heeft ervaring met de gekozen doelgroep en weet ook van de setting af.

Samenvatting feedback

De indeling van de module

Bijna iedereen vond de indeling van de module onduidelijk en niet logisch. Ook de opmaak moest veranderd worden en de onderwerpen moesten passend bij elkaar worden gezet. Anders zou de lezer steeds terug moeten kijken. Een voorstel wat werd gedaan: 1 behandelvisie,

2.tijdspad, 3. doelen 4. de doelgroep en indicatie 5 behandelfasen, 6 therapeut variabelen, 7 evaluatie.

Gestelde doelen per sessie

De doelen per sessie zagen er voor de meeste goed uit. Ik gebruikte alleen veelal de bewoording 'is in staat om', wat meer een verplichting dan een leerervaring uitdrukt. Ik kreeg meerdere tips om deze te veranderen naar 'leert om', zodat de zware druk van het doel afvalt.

Gestelde doelen per fase

De fasedoelen zagen er voor iedereen goed uit. Ik kreeg een suggestie om de doelen meer te koppelen naar de ouders en de huidige verzorgers van de jongere zodat deze ook betrokken werden in de behandeling. Een andere suggestie was dat ik een gesprek voor en na de module zou toevoegen met de ouders, aangezien zij een onderdeel uit maken van deze doelstellingen.

De gekozen werkvormen

De gekozen werkvormen werden vooral leuk en interessant gevonden. Ik had in sessie 1 het verhaal van Repelsteeltje gebruikt en in een latere sessie Hans en Grietje. Ik gaf hiervoor geen onderbouwing en dat wilde de gehele groep graag terugzien. Daarnaast werd door een enkeling benoemd dat in sessie zes een werkvorm stond die te moeilijk was voor een jongere van deze doelgroep. In deze opdracht zou ik de jongere vragen om een verhaal te vertellen (kan waargebeurd zijn). De voorwaarden waren dat het verhaal minimaal een en maximaal drie personages moest bevatten. Als laatste moest ieder personage een eigen achtergrond met eigen kwaliteiten hebben.

De onderbouwing met theorie

Over de theorie is weinig gezegd in de evaluatieformulieren. Het was alleen positief en duidelijk terug te vinden in de gebruikte werkvormen.

Het taalgebruik en de duidelijkheid van de module

Er was veel kritiek op het taalgebruik. Ik had hier en daar wat spelfouten en toen ik achteraf terugkeek zag ik dat mijn evaluatiegroep gelijk had over het feit dat ik te vaak hetzelfde woord herhaal. Dit is vervelend om te lezen. Ook hield ik bepaalde bewoordingen vaag door de woorden 'dingen' en 'iets' te gebruiken.

De kwaliteitscriteria

Verhalen en rollenspel

In de laatste fase mocht ik de werkvormen beter toelichten. De uitleg was wat mager en moest duidelijker. De verhalen en rollenspelen werden over het algemeen gewaardeerd. Wel moest ik iedere keuze die ik maakte goed onderbouwen en geen vage bewoordingen gebruiken omdat dit de kracht van de module weghaalt.

Emoties uiten

De emoties moesten beter worden beschreven binnen de module. Volgens een van de personen uit de evaluatiegroep was dit het gedeelte waar de kracht van mijn module lag: het duidelijk beschrijven van de gevoelens die de jongeren hebben en hierop in spelen. De

werkvormen zouden wel veel emoties kunnen losmaken. Zolang de therapeut hier goed op in speelt zijn de werkvormen representatief.

Verwerking en acceptatie

De evaluaties moeten soms meer worden uitgebreid, zodat het duidelijk is waar het stuk verwerking en acceptatie in terugkomen. Een keer is er benoemd dat ‘trauma’ niet de juiste bewoording was en dat het meer op een stabiliseringsmodule lijkt na een zeer heftige gebeurtenis. Voor de rest lijken verwerking en acceptatie voldoende terug te komen in de module, hoewel dit per jongere zal verschillen hoe lang dit gaat duren. Als ondersteuning is de module een prima opzet.

De module totaal

De sterke punten van de module

De sterke punten van de module waren over het algemeen: het onderwerp zelf, de keuze voor de methoden en de opbouw van de sessies. Daarnaast was de theoretische onderbouwing goed neergezet en terug te vinden in de beschreven werkvormen.

De zwakke punten van de module

De meningen verschilden daar nog over. De een gaf aan dat de doelen misschien iets meer opengelaten moesten worden voor de jongere zodat hij/zij meer de ruimte kreeg voor het proces. De ander gaf juist aan dat de therapeut een belangrijkere rol moest krijgen en dat er minder aan de jongere over gelaten moest worden. Daarnaast was een duidelijke bewoording en verantwoording van keuzes nog nodig en enkele aanpassingen in het taalgebruik van de module.

Reacties op de feedback

De indeling van de module

Op aanraden van de evaluatiegroep heb ik de gehele indeling aangepast. De volgorde was inderdaad niet logisch. Ik heb het alleen niet gedaan op de voorgestelde manier. Ik heb ervoor gekozen om de doelgroep als eerste te beschrijven en daarna de overige elementen. De fasen stonden eerst in een apart onderdeel, maar ik heb elke fase apart neergezet met daarbij de sessies van de fase. Zo is er meer overzicht voor welke fasedoelen er zijn en hoeft de lezer niet terug te bladeren.

Gestelde doelen per sessie

De woorden die ik gebruikte voor doelen heb ik veranderd van ‘is in staat om’ naar ‘leert om’, zodat de lading wat minder groot is voor zowel de jongere als de therapeut die de doelen stelt.

Gestelde doelen per fase

Hier heb ik niks aan veranderd. Ik heb de mogelijkheid overwogen om de ouders en de huidige verzorgers te betrekken in de module door middel van een afspraak. Maar de praktijk heeft mij geleerd dat ouders meestal niet in staat zijn om naar de locatie te komen en dat een afspraak heel moeilijk is om te maken. De verzorgers spelen voor mij een minder grote rol in

deze module en het is vaak niet gebruikelijk dat een verzorger nauw bij een module wordt betrokken. Dit gebeurt alleen bij een bespreking van de jongere, deze vindt eens in het halfjaar plaats.

De gekozen werkvormen

Ik heb er voor gekozen om Repelsteeltje uit de eerste sessie te verwijderen. Ik kon deze keuze niet goed verantwoorden. Uit de theorie is ook gebleken dat je dit soort keuzes moet laten aan de jongere en dat de keuze direct inzicht geeft in relaties en conflicten van de jongere. Het verhaal van Hans en Grietje heb ik in de module onderbouwd met de theorie van Bettelheim (1976). Dit verhaal vond ik betreft de symboliek te belangrijk om eruit te laten. De werkvorm in sessie zes heb ik aangepast door de eisen te verminderen en door de therapeut meer in te zetten als ondersteuning.

De onderbouwing met theorie

Hier heb ik niks aan verandert aangezien hier geen opmerkingen over waren.

Het taalgebruik en de duidelijkheid van de module

Tot mijn verbazing zag ik dat ik erg veel het woord 'de therapeut' had gebruikt in meerdere kleine stukken tekst, iets wat ik ook zag terugkomen met het gebruik van andere woorden. Dit heb ik aangepast zodat het netter staat en niet meer vervelend is om te lezen. De woorden 'iets' en 'dingen' heb ik zoveel mogelijk verwijderd en veranderd in een beschrijving van wat ik bedoelde.

De kwaliteitscriteria

Verhalen en rollenspel

Ik heb vooral in de laatste fase de werkvormen beter toegelicht. De onduidelijkheid kwam vooral door het verkeerd gebruik van woorden. Ik heb beschrijving meer uitgebreid en ik hoop dat het nu wel duidelijk is.

Emoties uiten

Ik heb de emoties in de module meer proberen te schrijven onder het kopje 'doelgroep'. Ik hield inderdaad de emoties erg vaag en het is juist van belang om te weten wat zo'n jongere precies voelt en hoe de module daar mee omgaat.

Verwerking en acceptatie

Ik heb de evaluaties duidelijker beschreven zodat er geen misverstanden kunnen ontstaan. Ik heb niks veranderd aan de bewoording 'trauma'. De gebeurtenis zal niet voor ieder kind een trauma zijn, maar de impact die de gebeurtenis heeft op het leven van een kind kan enorm zijn wanneer hier niet goed mee wordt omgegaan, daardoor blijft het woord staan. Een stabiliseringsperiode vind ik geen toepasselijk woord voor de module. Dit is slechts een ondersteuning en bij zeer complexe problematiek zal de jongere nog een verdere behandeling moeten ondergaan.

De zwakke punten van de module

Ik heb ervoor gekozen om aan de ene kant de werkvormen meer open te laten, door bijvoorbeeld het verwijderen van het sprookje van Repelsteeltje en de eisen aan bepaalde

werkvormen aan te passen. Daarnaast heb ik de ondersteuning van de therapeut wat meer beschreven voor sommige stukken in de module zodat het er niet meer op leek alsof alles van de jongere zou afhangen.

Aanbevelingen

Na het ontwikkelen van deze module en een uitgebreide beschrijving van het proces, zijn we nu aangekomen bij de aanbevelingen. Het zou uiteraard geweldig zijn als deze module in praktijk kon worden toegepast. Ik heb aanbevelingen op twee punten voor het gebruik van deze module en noem daarbij nog mogelijkheden om elementen uit de module toe te passen.

1. Dramatherapie

Deze module kan alleen gebruikt worden door dramatherapeuten. De vaardigheden die worden verwacht, het maken van verbanden binnen de oefeningen en hier op de juiste manier op in spelen zijn de kwaliteiten van een dramatherapeut. Een setting waarbij een dramatherapeut aanwezig is kan goed gebruik maken van deze module. De overgang van thuis naar uit huis wordt voor de jongere meer ondersteunt, wat hem ook zal bevorderen in zijn verdere ontwikkeling en de tijd dat hij nog moet verblijven binnen de residentiële jeugdzorg.

2. Interventies met het gebruik van drama

De module in het geheel kan alleen gebruikt worden door dramatherapeuten, maar elementen uit de module kunnen ook door andere begeleiders of trainers worden gebruikt. Wel is het belangrijk dat zij ervaring hebben met het medium.

Uit mijn vooronderzoek is gebleken dat er veel interventies zijn voor kinderen die uit huis zijn geplaatst. Deze hebben als doel de jongere meer weerbaar te maken of om de jongere een gebeurtenis te helpen verwerken (bijv. seksueel misbruik). In deze methodieken worden regelmatig rollenspelen aangeboden aan een groep en wordt er dus ook gewerkt met drama. Daarom zouden elementen uit deze module, warming-ups of werkvormen wel gebruikt kunnen worden, gekoppeld aan de doelen van een andere methodiek. Het onverantwoord toepassen van een werkvorm kan ervoor zorgen dat de doelen niet bereikt worden door een gebruik aan kennis.

Conclusie

Het proces

Over het proces kan ik zeggen dat het een tamelijk moeizame start was. Ik schreef tegelijkertijd ook een scriptie voor de Universiteit Utrecht en dit maakte alles nog extra zwaar. De tijdsplanning is niet verlopen zoals gepland, maar ik heb mijzelf uiteindelijk herpakt en ben er in geslaagd om tot een product te komen waar ik zelf erg tevreden over ben. Ik heb gemerkt dat jezelf structuur bieden bij het ontwikkelen van een product erg belangrijk is, anders krijg je chaos. De chaos zorgde bij mij in het begin voor veel stress en spanning, maar uiteindelijk zijn de laatste weken erg goed verlopen en heb ik alles wat ik wilde met dit product bereikt. Het vinden van deskundigen voor mijn evaluatiegroep en het terugkrijgen van de feedback

was voor mij een groot obstakel, maar doordat de rest uiteindelijk wel volgens plan liep, heb ik hier makkelijk overheen kunnen stappen.

Het product

Door het proces wat ik heb beschreven kan ik zeggen dat ik erg tevreden ben over het eindresultaat. Het uiteindelijke product is precies geworden zoals ik verwachtte. Het is jammer dat ik de module niet heb kunnen uitproberen bij de doelgroep, maar deze mogelijkheid had ik helaas niet. Ik heb wel ervaring opgedaan in mijn therapiestagejaar en deze heeft samen met de kennis uit de literatuur bij kunnen dragen aan het geheel. Dit is een module die een goede ondersteuning kan bieden voor jongeren die uit huis zijn geplaatst en deze module kan makkelijk voorafgaand een andere behandeling worden ingezet.

Bijlage 1: De evaluaties

Evaluatieformulier ingevuld door A. Vis

Algemeen

Is de indeling van de module duidelijk?

De indeling is niet logisch. Probeer het anders op te bouwen: eerst de doelgroep, indicaties, daarna de theoretische onderbouwing en de inhoud van de module.

Wat vindt u van de gestelde doelen per sessie?

De doelen zien er goed uit. Ik ga ervanuit dat je met jouw ervaring met de doelgroep weet wat ze aan kunnen.

Wat vindt u van de bijbehorende fase doelen?

Nog een lay-out puntje! Is het niet mooier om eerst een fase te beschrijven en daarbij de bijbehorende sessies te plakken? En daarna weer de volgende fase etc. Inhoudelijk lijken ze me goed.

Wat vindt u van de gekozen werkvormen?

De werkvormen zijn erg leuk om te lezen. Daar heb ik veel plezier van gehad. Repelsteeltje en eventueel Hans en Grietje zou ik eruit laten, zodat de jongere meer vrijheid heeft in het kiezen.

Is de module goed onderbouwd met de theorie?

Theorie ziet er goed uit. Het is ook allemaal terug te vinden in je werkvormen.

Is er sprake van goed taalgebruik en duidelijke uitleg?

Je hebt de neiging om woorden te herhalen. Dat vond ik soms wat vervelend om te lezen. Gebruik variatie in wat je zegt. De uitleg komt duidelijk over, maar soms kun je nog iets uitgebreider vertellen.

Kwaliteitscriteria

Deze criteria heb ik gesteld binnen mijn plan van aanpak. Dit zijn de doelen die mijn module zou moeten bereiken wanneer dit gegeven wordt. U kunt hier aan geven in welke mate ik dit bereikt hebt en wat ik er eventueel nog aan kan doen om het doel alsnog te behalen.

Verhalen en rollenspel

De lezer snapt hoe verhalen en rollenspel ingezet kunnen worden binnen deze module en wat de waarde is van het gebruik van deze methoden.

In de laatste fase mag je de werkvormen nog iets beter toelichten. Ik kan me nog niet helemaal een beeld vormen van het creëren van de scenes. Voor de rest is het duidelijk hoe ik de module zou kunnen toepassen.

De werkvormen bieden een goede ondersteuning bij de verwerking van het trauma van de uithuisplaatsing en de acceptatie.

Het lijkt me een steuntje in de rug voor deze complexe doelgroep. Zij zullen hier zeker baat bij hebben.

Emoties uiten

De jongere is in staat om zijn emoties te uiten via de aangeboden werkvormen.

Geef even aan wat voor emoties je bedoelt. Ik kan me voorstellen dat de jongere zich boos, gekwetst en machteloos voelt in een dergelijke situatie.

De jongere leert om te gaan met zijn emoties binnen de aangeboden werkvormen.

Je pakt het thema emoties goed op. In de verhalen komen ze ook altijd weer terug. Mooi.

Verwerking & Acceptatie

De criteria verwerking en acceptatie komen binnen het medium goed aanbod

Ja. Zolang de module hier op gericht blijft (ook tijdens het uitvoeren van de werkvormen), kan het de jongere zeker helpen.

De evaluaties aan het eind van de sessies zijn voldoende gericht op verwerking en acceptatie

Probeer de evaluaties bij sommige sessies wat meer uit te breiden. Het roept een aantal vragen op, waardoor het niet volledig duidelijk is.

Module totaal

Wat zijn de sterke punten van de module?

De module is pakkend, dit komt vooral door de doelgroep die je hebt gekozen en de methodiek die je daarbij kiest. De opbouw binnen de sessies is logisch. De jongere komt steeds een stap verder.

Wat zijn de zwakke punten van de module?

Vaag taalgebruik op sommige punten. Probeer dit te vermijden. Mensen willen vaak een tekst lezen, zonder hier zelf te veel te moeten invullen.

Overige opmerkingen

Als ondersteuning zou dit best nog eens een gat in de markt kunnen zijn. Heel mooi.

Evaluatieformulier ingevuld door E. Hollander

Algemeen

Is de indeling van de module duidelijk?

Ik zou de indeling anders doen: 1 behandelvisie, 2.tijdspad, 3. doelen 4. de doelgroep en indicatie 5 behandelfasen, 6 therapeut variabelen, 7 evaluatie, maar kijk maar even wat je zelf het beste vindt.

Wat vindt u van de gestelde doelen per sessie?

De doelen lijken mij prima. Ik zou zelf het woord 'in staat zijn om' veranderen in 'leert'. Dit maakt het doel minder zwaar en stelt niet direct een verplichting.

Wat vindt u van de bijbehorende fase doelen?

Over het algemeen vind ik deze duidelijk. Misschien is het een idee om wat meer terugkoppeling naar de groep/pleegouders en de ouders te doen? Een afspraak invoegen met de ouders om het te hebben over de uithuisplaatsing zou waardevol kunnen zijn.

Wat vindt u van de gekozen werkvormen?

Ik kan zien dat je hier goed over nagedacht hebt! Leuke werkvormen en leuk materiaal. Ik zou graag nog een verantwoording willen zien bij het verhaal dat je in sessie 1 benoemd en het verhaal dat terugkomt in een latere sessie. Het verhaal van Hans en Grietje snap ik wat betreft de symboliek, maar leg het toch even uit.

Is de module goed onderbouwd met de theorie?

Wat theorie betreft zit het goed in elkaar. Ik kan deze ook in de werkvormen terug zien. Nogmaals: let er even op dat je een aantal dingen nog verantwoord. Deze heb ik groen gekleurd in je document.

Is er sprake van goed taalgebruik en duidelijke uitleg?

De uitleg is duidelijk en de werkvormen lijken me zo uitvoerbaar. Je taalgebruik is over het algemeen goed. Hier en daar zie ik woorden die een beetje vaag zijn. Zoals 'dingen' en 'wat'. Leg uit wat deze zijn.

Kwaliteitscriteria

Deze criteria heb ik gesteld binnen mijn plan van aanpak. Dit zijn de doelen die mijn module zou moeten bereiken wanneer dit gegeven wordt. U kunt hier aan geven in welke mate ik dit bereikt hebt en wat ik er eventueel nog aan kan doen om het doel alsnog te behalen.

Verhalen en rollenspel

De lezer snapt hoe verhalen en rollenspel ingezet kunnen worden binnen deze module en wat de waarde is van het gebruik van deze methoden.

Dit is duidelijk naar voren gekomen aan de hand van de theorie en de werkvormen die je beschrijft. Interessante methode.

De werkvormen bieden een goede ondersteuning bij de verwerking van het trauma van de uithuisplaatsing en de acceptatie.

Je benoemt zelf al dat dit een ondersteunende module is en geen hoofdbehandeling. In die zin lijkt het een goede ondersteuning te zijn.

Emoties uiten

De jongere is in staat om zijn emoties te uiten via de aangeboden werkvormen.

Ik ben zelf geen dramatherapeut, maar ik denk dat verhalen en rollenspelen heel confronterend kunnen werken en dus ook emoties kunnen losmaken.

De jongere leert om te gaan met zijn emoties binnen de aangeboden werkvormen.

Ik denk dat de jongere hiervoor wel goed de kans krijgt. Maar het zijn twaalf sessies, dus ik het verschilt per jongere hoe ver het komt.

Verwerking & Acceptatie

De criteria verwerking en acceptatie komen binnen het medium goed aanbod

Dit lijkt me prima.

De evaluaties aan het eind van de sessies zijn voldoende gericht op verwerking en acceptatie
Als er goed nabesproken wordt, denk ik dat het aan dit doel zal bijdragen.

Module totaal

Wat zijn de sterke punten van de module?

De werkvormen en de theorie zijn goed gekoppeld. Je lijkt er goed over na gedacht te hebben en verstand te hebben van de doelgroep. Werkvormen en materiaal zijn heel leuk en bieden voldoende mogelijkheden.

Wat zijn de zwakke punten van de module?

Ik zie een paar keer onduidelijkheden naar voren komen. Probeer zoveel mogelijk keuzes te verantwoorden. Tijdens het lezen kwamen er een aantal vragen in mij op. Ik denk ook dat de omgeving van de jongere betrokken moet worden. Dit heb je niet zo zeer gedaan.

Overige opmerkingen

Pas een aantal dingen aan en dan is het een goed product.

Evaluatieformulier ingevuld door F. Crützen

Algemeen

Is de indeling van de module duidelijk?

En aantal onderwerpen kunnen beter bij elkaar worden geplaatst. Zoals doelgroep en indicaties. Scheelt je ook wat ruimte op het vel. Een klein stukje tekst en een heel vel is zonde!

Wat vind u van de gestelde doelen per sessie?

Die lijken me goed. In hoeverre is jouw product echt gericht op traumaverwerking? Het lijkt meer op stabilisering van het leven van de jongere na een heftige gebeurtenis. Het is hoe je er naar kijkt.

Wat vind u van de bijbehorende fase doelen?

Plaats deze bij de sessies. De doelen zijn goed. Misschien kun je er een paar aan toevoegen of ze juist iets minder zwaar maken?

Wat vind u van de gekozen werkvormen?

De gekozen werkvormen lijken me goed. Waarom kies je voor de verhalen van Repelsteeltje en Hans en Grietje?

Is de module goed onderbouwd met de theorie?

Theoretisch gezien staat het goed in de module. Ik heb zelf nooit een module geschreven, maar de hoeveelheid lijkt me goed om in een module te hebben.

Is er sprake van goed taalgebruik en duidelijke uitleg?

Ik zag wat spel- en tikfouten. Voor de rest niets mis mee.

Kwaliteitscriteria

Deze criteria heb ik gesteld binnen mijn plan van aanpak. Dit zijn de doelen die mijn module zou moeten bereiken wanneer dit gegeven wordt. U kunt hier aan geven in welke mate ik dit bereikt hebt en wat ik er eventueel nog aan kan doen om het doel alsnog te behalen.

Verhalen en rollenspel

De lezer snapt hoe verhalen en rollenspel ingezet kunnen worden binnen deze module en wat de waarde is van het gebruik van deze methoden.

Dit is duidelijk. Je laat meer aan de jongere over. Beschrijf de rol van de therapeut.

De werkvormen bieden een goede ondersteuning bij de verwerking van het trauma van de uithuisplaatsing en de acceptatie.

Trauma of stabilisering? Werkvormen zijn hier wel op gericht en ik snap ook wat de waarde is van het gebruik van de werkvormen.

Emoties uiten

De jongere is in staat om zijn emoties te uiten via de aangeboden werkvormen.

Ik denk dat de kans voor jou als therapeut ligt in het kaderen en het benoemen van gevoelens en gedachten (geen grip hebben, boos zijn, je schuldig voelen, stemmingsproblemen, angst, je thuis missen, enz.) die bij de uithuisplaatsing een rol hebben gespeeld en hierin een combinatie te maken met wat de jongere inbrengt.

De jongere leert om te gaan met zijn emoties binnen de aangeboden werkvormen.

Zie vorig commentaar.

Verwerking & Acceptatie

De criteria verwerking en acceptatie komen binnen het medium goed aanbod

Verwerking /stabilisering? Acceptatie zie ik er voldoende in terugkomen.

De evaluaties aan het eind van de sessies zijn voldoende gericht op verwerking en acceptatie

Geef duidelijk aan wat de therapeut hierin kan betekenen.

Module totaal

Wat zijn de sterke punten van de module?

Goede theoretische onderbouwing en werkvormen die daar op aansluiten. Je laat vrij veel open, ik zou dat zelf niet doen, maar voor iedere therapeut is dit natuurlijk anders.

Wat zijn de zwakke punten van de module?

Je aanbod is vooral erg gericht op spel en minder gericht op jouw rol als therapeut om via het spel de jongeren te helpen. Als je dat nog meer uitwerkt krijgt het meer diepgang. Ik zou bijvoorbeeld graag willen lezen wat er zoal in de spelsessies voor thematiek aan de orde komt, hoe jij hierop inhaakt en wat het van jezelf vraagt als therapeut.

Overige opmerkingen

Ik heb wel een aantal dingen opgenoemd, maar het geheel en de gedachte er achter zien er goed uit.

Evaluatieformulier ingevuld door P. Tel

Algemeen

Is de indeling van de module duidelijk?

Ik zou de lay-out iets anders aanpakken. Ik moest soms weer even een paar bladzijden teruggaan om te kijken wat je ook alweer had gezegd. Denk hier nog even goed over na.

Wat vindt u van de gestelde doelen per sessie?

De doelen lijken me goed. Maar ga voor jezelf na of het haalbaar is. Over de doelen in het algemeen vind ik dat er veel inzicht bij de jongere wordt verwacht. Kunnen ze dit allemaal? En zijn hiervoor ook contra-indicaties?

Wat vindt u van de bijbehorende fase doelen?

Niks op aan te merken. Zie bovenstaande opmerkingen.

Wat vindt u van de gekozen werkvormen?

Die zien er goed uit. Ik zou het eerste verhaal Repelsteeltje, open houden voor de cliënt. Laat ze hierin meer zelf kiezen.

Is de module goed onderbouwd met de theorie?

Theoretisch gezien vind ik het goed. Je hebt eerder je interesse voor deze werkvormen laten blijken. Verantwoord nog even waarom jij deze werkvormen hebt gekozen en niet een andere methodiek.

Is er sprake van goed taalgebruik en duidelijke uitleg?

Ik zag wat spellingsfoutjes, maar over het algemeen is het goed taalgebruik. De uitleg is helder, maar zoals ik eerder heb benoemd: kijk nog even naar de verantwoording.

Kwaliteitscriteria

Deze criteria heb ik gesteld binnen mijn plan van aanpak. Dit zijn de doelen die mijn module zou moeten bereiken wanneer dit gegeven wordt. U kunt hier aan geven in welke mate ik dit bereikt hebt en wat ik er eventueel nog aan kan doen om het doel alsnog te behalen.

Verhalen en rollenspel

De lezer snapt hoe verhalen en rollenspel ingezet kunnen worden binnen deze module en wat de waarde is van het gebruik van deze methoden.

Bij bepaalde werkvormen moet je iets specifieker zijn, voor het totaal plaatje. Voor de rest snap ik wat je bedoeld.

De werkvormen bieden een goede ondersteuning bij de verwerking van het trauma van de uithuisplaatsing en de acceptatie.

Als ondersteuning lijkt het me goed. Wanneer zou de module moeten worden ingezet? Voor de hoofdbehandeling of erna?

Emoties uiten

De jongere is in staat om zijn emoties te uiten via de aangeboden werkvormen.

Ja, dat lijkt me wel. Benoem nog even welke gevoelens er vooral spelen bij deze jongeren.

De jongere leert om te gaan met zijn emoties binnen de aangeboden werkvormen.

Dit komt voldoende aan bod.

Verwerking & Acceptatie

De criteria verwerking en acceptatie komen binnen het medium goed aanbod

Lijkt me goed, maar: wat betekent verwerking en acceptatie voor jou? Wat zijn de problemen waar de jongeren tegenaan lopen?

De evaluaties aan het eind van de sessies zijn voldoende gericht op verwerking en acceptatie

Een goede evaluatie is altijd belangrijk. Kijk er nog even naar dat je dit goed uitlegt.

Module totaal

Wat zijn de sterke punten van de module?

De module heeft een goede theoretische onderbouwing. De gekozen methodiek is interessant en je hebt een gevarieerd aanbod. Je hebt een heel leuk onderwerp gekozen. Het is inderdaad een deel wat jeugdzorg niet altijd goed opvangt.

Wat zijn de zwakke punten van de module?

Ik zou zelf de doelen wat meer open laten voor de jongeren. Maar dat ben ik als therapeut. Dit is wat bij jou en de module past.

Overige opmerkingen

Veel van de genoemde punten zijn volgens mijn eigen werkwijze. Zie maar even wat je ermee wil doen.

Evaluatie door L. van Zwieten

Het evaluatieformulier is niet ingevuld, maar werd in de tekst geschreven. Deze feedback kwam heel erg laat binnen, dus geef ik een kort overzicht van de punten die in het document van mijn module zijn neergezet als opmerkingen.

- De lay-out ziet er wat rommelig uit. De indeling is voor iedereen anders, deze kun je zo laten. Ik neem aan dat de lay-out nog gaat veranderen, want ik zie veel ongelijkheid in de opmaak van je document. Ik zie in sommige stukken tekst dat je een beetje vaag blijft. Geef duidelijker aan wat je bedoelt.
- De werkvormen zien er goed uit. Sommige werkvormen lijken mij wat moeilijk voor een jongere, dus kijk nog even of je het niveau van de werkvorm kan aanpassen of dat je iets anders kiest. Je hebt geen verantwoording voor de gekozen verhalen binnen je module. Probeer deze wel te geven, dan ziet de lezer ook het nut in voor het gebruik van het verhaal in de module.
- De twaalf sessies zien er goed uit, er is een duidelijke opbouw in te vinden met een onderbouwing van theorie aan het begin van je module. Ik heb zelf geen ervaring met de doelgroep, maar misschien is het verstandig om de doelen wat meer open te laten?
- Waarom kies je voor perspectief wisseling met ouders? Wat is de bedoeling hiervan?
- Zou een gesprek met de ouder zelf niet handig zijn?

Literatuur

Boeken

Bannister, A. (1997). The healing drama. Psychodrama and dramatherapy with abused children. London: Free Association Books.

Bögels, S. en Oppen, van P. (1999). Cognitieve therapie: theorie en praktijk .Houten/Diegem: Bohn Stafleu van Loghum.

Cattanach, A. (2002). The story so far. Play therapy narratives . London: Jessica Kingsley Publishers.

Cohen, J. A., Mannarino A. P., & Deblinger, E. (2008). Behandeling van trauma bij kinderen en adolescenten. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Malchiodi, C. A. (2008). Creative interventions with Traumatized Children. New York: The Guilford Press.

McCarthy, D. (2007). “If you turned into a monster” Transformation through play: A body-centered approach to play therapy. London: Jessica Kingsley Publishers.

Artikelen

Bartelink, C. (2011). Uithuisplaatsing: wat werkt? Ontleend van: www.nji.nl

Oswald, S. H., Heil, K., & Goldbeck, L. (2010). History of maltreatment and mental health problems in foster children: A review of the literature. Journal of Pediatric Psychology, 35, 462-472.

Websites

<http://www.nji.nl/eCache/DEF/1/09/263.html> - Uithuisplaatsing

<http://www.nji.nl/eCache/DEF/1/27/648.html> - Residentiële Zorg

<http://www.nji.nl/eCache/DEF/1/03/055.html> - Effectieve jeugdinterventies

<http://www.symposium.pleegzorg.nl> -Mijn backpack

www.lsg-rentay.nl